

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи доктории Насимов Нуриддин Исоевич дар мавзуи «Пажухиши лингвофолклористикаи Сари Хосор (чанбаҳои овой ва вожагонӣ) барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.00 – Забоншиносӣ (10.02.01 – Забони тоҷикӣ)

Насимов Нуриддин Исоевич дар самти забоншиносии тоҷик ба пажухиши илми лингвофолклористика аз рӯйи мавзуи «Пажухиши лингвофолклористикаи Сари Хосор (чанбаҳои овой ва вожагонӣ) оғоз бахшидааст.

Аз рӯйи автореферати диссертатсия маълум гардид, ки мавзуи мазкур аз муқаддима, чаҳор боб, 28 фаслу зерфасл, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат аст.

Боби якуми диссертатсия «**Масъалаҳои назариявӣ дар робита ба забон, фолклор ва лингвофолклористика**» аз чор фасл иборат буда, дар фасли якум – «Назаре ба таърихи пажухиши забон, фолклор ва лингвофолклористика» оид ба таърихи омӯзиши забон, бахусус забони тоҷикӣ, фолклор ва лингвофолклористика, дар фасли дуюм – «Перомуни соҳиби забону муаллифи фолклор» роҷеъ ба аҳаммият ва муҳиммияти забону фолклор ва халқ, дар фасли сеюм – «Мундариҷа ва сохтори забонии матнҳои фолклории Сари Хосор» оид ба омӯзиши муштарак, пайвасту ҳамзамони фолклор ва забони он ҳамчун мавзуи асосии баҳси лингвофолклористика, дар фасли чоруми «Пажухиши суруди «Ман доғ»-и Сари Хосор аз нигоҳи лингвофолклоролистӣ» оид ба таҳқиқи комили намунавии линвофолклористии матни фолклории суруди мазкур сухан меравад.

Доир ба пайдоиши оламу замин, инсон ва забону нутқ муҳаққиқон Ю. Н. Харари, К. Ю. Есков, М. Фозилов, Х. Хусейнов, А. Т. Базиёв, М. И. Исаев, С. А. Старостин, Б. Ю. Норман, А. Т. Хроленко ва С. А. Бурлак ибрози андеша карда, адабиёти зиёдеро мавриди назар қарор додаанд.

Дар робита ба масоили забони тоҷикӣ ва забони адабии тоҷик муҳаққиқони зиёди дохили ватанию хориҷи кишвар, аз ҷумла С. Айнӣ, А. Мирзоев, Е. Э. Бертелс, М. Ф. Фозилов, А. Н. Болдирев, А. А. Семёнов, В. А. Лившиц, В. А. Капранов, Ж. Лазар, С. Ҳалимов ва Б. Ғ. Ғафуров бахшо ораста, диди хешро гуфтаанд.

Аз ибтидо дар омӯзишу таҳқиқи ташаккул ва тақомули забони адабии тоҷик ва забони адабии ҳозираи тоҷик донишмандон, аз қабили С. Айнӣ, С. Ализода, С. Арзуманов, Л. Бузургзода, М.С. Андреев, Н. Бақозода, Е.С. Бертелс, Р. Ғафуров, Т. Зехнӣ, М. Исматуллоев, Ш. Кабиров, Б. Камолиддинов, Ҳ. Каримов, А. А. Керимова, М.Н. Қосимова, В.А. Лившиц, Ҳ. Маҷидов, Н. Маъсумӣ, М. Муҳаммадиев, С. Назарзода, Р.Л. Неменова, Ш. Ниёзӣ, Б. Н. Ниёзмухаммадов, В. С. Расторгуева, А. З. Розенфелд, Ш. Рустамов, Р. Саидов, С. Сабзаев, Б. Сиёев, Д. Т. Тоҷиев, М. Ф. Фозилов, Т. Хаскашев, Д. Хоҷаев, А. Л. Хромов, С. Ҳалимов, Ғ. Ҷӯраев, Р. Ҷӯраев, М. Эшнӣёзов ва А. Эшонҷонов саҳми хешро гузоштаанд.

Пажӯҳиши ташаккулу тақомули забони адабии ҳозираи тоҷик дар доираи асарҳои адибон, аз қабили С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, Ҳ. Карим, Ҷ. Иқромӣ, Р. Ҷалил, С. Улуғзода, Ф. Ниёзӣ, А. Дехотӣ, П. Сулаймонӣ, Ҳ. Юсуфӣ, П. Толис, М. Турсунзода, М. Миршакар ва Ф. Муҳаммадиев сурат гирифтааст.

Боби дуюми диссертатсия – «Назари лингвофолклористӣ ба хусусиятҳои овозии фолклори Сари Ҳосор» панҷ фасро ташкил дода, «Омори овозии фолклори Сари Ҳосор», «Соҳти овозии диалектизмҳои якҷиҷой», «Овозҳои маънодор ва ёридиҳанда», «Мавқеи овози ʔ» ва «Ҳодисаҳои овоз дар фолклори Сари Ҳосор»-ро дар бар мегирад.

Аз ҷумла қайд гардидааст, ки омӯзиш ва таҳқиқи ҳодисаҳои фонетикӣ, аз ҷумла афзоиш, афтидан, бадалшвай, дуршавӣ (диссимилятсия), монандшавӣ (ассимилятсия), таҳфиф ва ҷойивазкунии овозҳо ҳам мавзӯи баҳси баҳши фонетикаи забоншиносӣ ва ҳам яке аз қисмҳои илми лингвофолклористика маҳсуб меёбад.

Таҳқиқ шудааст, ки фолклори Сари Хосор дар доираи 7717 номгӯйи калимаҳо бо назардошти иловаи морфемаҳои тобиши маъно ва алоқасоз маҷмуан бо шумули 3 шумора (рақам) 28701 калимаро дар бар мегирад, ки ин аз 132963 овоз иборат мебошад.

Шумораи калимаҳо дар мадди назар вобаст ба ҳар як овоз 121212 адад мебошад. Масалан, шумораи калимаҳо бо фарогирии овози **а** ё ташаккул бо овози мазкур 17041 адад буда, ин овоз дар ҳамин миқдор калима 22340 маротиба омадааст.

Боби сеюм «**Чанбаҳои вожагонии фолклори Сари Хосор аз нигоҳи лингвофолклористӣ**» ба шаш фасл – «**Калимаҳои аслии хоси маҳзани асосии луғавии забони тоҷикӣ дар фолклори Сари Хосор**», «**Калимаҳои серистеъмоли фолклори Сари Хосор**», «**Лексикаи динӣ дар назми фолклори Сари Хосор**», «**Синонимҳо**», «**Омонимҳо**» ва «**Антонимҳо**» чудо шудааст.

Фолклори Сари Хосор, ки зиёда аз 7700 ногӯйи калимаро дар бар мегирад, ба истиснои диалектизмҳои лексикӣ ва калимаҳои иқтибосӣ 7000 ададаш (91,0 фоизашро) калимаҳои аслии тоҷикӣ мебошад, ки ба истилоҳ ҳам умумихалқӣ, ҳам умумитоҷикӣ ва ҳам умумиистеъмоли маҳсуб меёбанд.

Дар матнҳои фолклории назмию насрӣ ва драмавии як гурӯҳи калимаҳои аслии решагии хоси маҳзани асосии луғавии забони тоҷикиро калимаҳои ифодакунандаи узви бадан (бадани одамон, ҳайвонот, ҳашарот ва ғ.) дар бар мегирад: **бинӣ, гӯш, даст, забон, зулф, лаб, пой, рӯй, сар, чашм, чеҳра, шикам.**

Аз калимаҳои аслии тоҷикии решагии, ки исм ё номҳои мавҷудоти гуногунро ифода мекунанд: **асал, асп, барг, бор, дарав, зин, кор, лола, нон, об, орд, орзу, пар, роҳ, санг, сол, тар, танг, фикр, хок, чарх, шах, шох.**

Намунаи калимаҳои аслии хоси маҳзани асосии луғавие, ки сифат, ранг, аломат ва хусусияти хоси олами мавҷудотро мефаҳмонанд: **бад, баланд, нағз, нек, паст, пур, равшан, сафед, соз, соф, сурх, талх, тоза, хуб.**

– *Тъ чӣ хов дидӣ, ховът нек боша?* [ОЭДК, с. 306].

Боби чоруми диссертатсия «Диалектизмҳо дар фолклори Сари Хосор» ном дошта, аз шаш фасл иборт аст. Фаслҳои он ба «Мавқеи диалектизмҳо дар фолклори Сари Хосор», «Диалектизмҳои лексикӣ», «Таснифи диалектизмҳои фонетикӣ», «Диалектизмҳои морфологӣ», «Диалектизмҳои морфологӣ-синтаксисӣ» ва «Диалектизмҳои фразеологии феълӣ» бахшида шудааст. Нахуст дар бораи диалектизмҳо сухан меравад, ки яке аз мавзӯҳо ва масъалаҳои асосии омӯзиши илми лингвофолклористика маҳсуб меёбанд. Диалектизмҳо дар забони адабӣ ва асарҳо бо мақсади тавсифи нутқи қаҳрамонон ё намояндагони ягон мавзӯ, аз ҷумла маҳаллаҳо, деҳот, ноҳия, шаҳр, минтақа ва вилоятҳо истифода мешаванд.

Дар диссертатсия маъноҳои диалектизмҳои лексикӣ, аз қабили **агане** – вагарна, набошад, охир, хайр; **агарда** – яке, рафту, банохост; **ала** – охир, хайр, набошад; **аҳ** – асло, ҳеч вақт, ҳеч гоҳ; **бахчӣ** – барои чӣ, чаро; **бефара** – монда; **булак** – қисм, ним, пора; **ғара** – набошад, охир; **ғот** – вақт, замон; **дангал** – **дангала** (кардан) – партофтан, ҳаво додан; **измағӣ** – хирағӣ оварда шудааст.

Хъдо шоид, зиндагим тъӣ, агане вахт мембъръм! [ОЭДК, с. 265].

Шави дига нъмози шум шида бъд, соат ҳаму готи шав, ки хъдша момашир кълула каду тъқид дар дъруни сандуқ [ОЭДК, с. 296].

Муаллиф таҳқиқ намудааст, ки диалектизмҳо дар фолклори Сари Хосор мавқеи муҳим ва хосдоранд. Дар матнҳои фолклорӣ бештар аз 3500 номгӯӣ ва ҷамъан 13500 калимаро (47 фоизро) – диалектизмҳо ташкил медиҳад.

Дар хулоса ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии диссертатсия Насимов Н.И. натиҷаи таҳқиқи худро дар 27 ва 9 банд баён мекунад, ки ҳар яки онҳо заминаҳои устувори илмӣ доранд. Илова бар ин, диссертатсия, дар маҷмӯъ, дар сатҳу савияи илми забоншиносӣ таълиф гардидааст ва он, воқеан, метавонад дар таҳқиқи лингвофолклористии забонҳои фолклорӣ тоҷик саҳифаи навиро боз намояд.

Таълифоти илмӣ доктара аз 3 монография, 2 луғат ва 24 мақолаи

илмӣ, аз ҷумла 20 мақолаи дар нашрияҳои илмии тақризишавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашршуда иборатанд.

Диссертатсияи Насимов Нуриддин Исоевич дар мавзӯи «Пажӯҳиши лингвофолклористикаи Сари Хосор (чанбаҳои оғӣ ва вожагонӣ)» таҳқиқоти анҷомёфта буда, бо муҳимият, нағзҳои илмӣ ва арзиши назарӣ амалиаш ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.00 – Забошиносӣ (10.02.01 – Забони тоҷикӣ) сазовор мебошад.

Муқарриз,

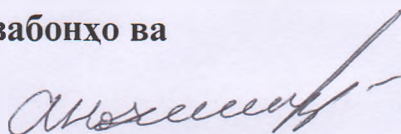
муовини директори филиали Донишгоҳи

МТТ МИСИС дар ш.Душанбе,

доктори илмҳои филологӣ,

профессори кафедраи забонҳо ва

фанҳои гуманитарӣ

Нозимов А.А.

Нишонӣ: ш.Душанбе, кӯчаи Фирдавси,

хонаи 62, хучраи 9

Тел.: (+992)900 82 28 82

E-mail: aa.nozimov@mail.ru

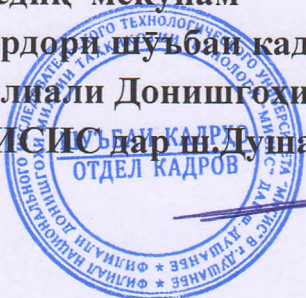
Имзои профессор Нозимова А.А.-ро

тасдиқ мекунам

Сардори шӯъбаи кадрҳои

филиали Донишгоҳи МТТ

МИСИС дар ш.Душанбе

Зарипова М.А.

11.09 - 24